

Moderno kraljevstvo bez kralja

Nastajanje ujedinjene Evrope

„*Celina je više od zbira njenih delova.*“ Aristotel, *Metaphysica 10f-1045a*

Evrope nije bilo u antičkom svetu. Atina, Korint, Sparta su samo gradovi-državice na teritoriji današnje Grčke. Rimski imperija je obuhvatala pre svega mediteranski svet i napadala i osvajala teritorije koje su držala varvarska plemena u današnjoj Zapadnoj i Istočnoj Evropi. Za Rimljane reč „Evropa“ je malo značila i retko su je koristili. Rim je bio svetska država svoga doba. Sa dezintegracijom imperije nastali su Zapadno Rimsko Carstvo i Vizantija, hrišćanska po veri i grčka po kulturi i jeziku, koja je opstala čitav milenijum. U rezultatu dvostruke konfrontacije, sa Vizantijom i sa Islamom, pojam Evrope zadugo je ostao identifikovan sa zapadnim hrišćanstvom, što se obnovilo u vreme hladnog rata.

Ono što danas nazivamo Evropom dobilo je određenije obrise oko 1000. godine. Nju su činili: Francuska, koja se graničila sa prilično nedefinisanim Nemačkom na istoku, male hrišćanske kraljevine u severnoj Španiji, jedan broj gradova-državica na Apeninskom poluostrvu, Engleska i Škotska preko kanala Lamanš; tri skandinavske države, Danska, Norveška i Švedska, dobijale su konture, a na istoku su nastajale tri kraljevine, Poljska, Češka (Bohemija) i Mađarska. Rusi i balkanski narodi su imali svoje monarhije, koje su posle velike šizme (1054.) prihvatile pravoslavno hrišćanstvo i bile orijentisane prema vizantijskoj kulturi i nasleđu. Svi veliki gradovi Evrope za koje danas znamo i koji su bili izvorišta evropske civilizacije, privrede i kulture naglo su se razvili između 1050. i 1200. godine. Katoličke zemlje u zapadnoj Evropi su formirale Sveto Rimsko Carstvo.

Stanovnici Evrope ranog srednjeg veka nisu imali nacionalnost, nisu pripadali državama u modernom smislu te reči, već monarsima i drugim feudalnim gospodarima; društvo je bilo jedna velika verska zajednica, na zapadu katolička, na istoku i jugoistoku pravoslavna.

Do godine 1300. Evropa je postala nesumnjiva činjenica. Evropa je uglavnom uspela da se odbrani od nadiranja Huna, Tatara i Turaka, ali ne i od kuge koja je tokom četrnaestog stoleća pokosila polovinu njenog ukupnog stanovništva. Treću pošast predstavljali su ratovi. Stogodišnji rat između Engleske i Francuske počeo je 1337.

Na drugoj strani, Evropa je u petnaestom veku, pojavom *renesanse i humanizma* u gradovima Italije, posebno Firenci, doživela svoje zvezdane časove u oblasti kulture (pre svega slikarstva i književnosti), arhitekture, morala, građanske svesti i stila. Ideje i podsticaji renesanse, nadahnuti umetnošću, filozofijom i arhitekturom antičke Grčke i Rima, brzo su se proširili na druge regione i zemlje Zapadne Evrope – Englesku, Francusku, Španiju, Skandinaviju i Nemačku. Praktično, samo tokom jednog, petnaestog, veka (1386-1506) u

Nemačkoj je nastalo četrnaest univerziteta. Istovremeno, van Italije, novi monarsi su nastojali da slabu i razučenu centralnu vlast zamene institucijama moderne države - Tjudori u Engleskoj, Burboni u Francuskoj, osobito Habzburzi u Austriji, Mađarskoj, Češkoj, Holandiji i Španiji, pa čak i Sveto Rimsko Carstvo u razdrobljenoj Nemačkoj.

Sveto Rimsko Carstvo se prostiralo od Francuske na zapadu do Poljske i Mađarske na istoku i bilo podeljeno između katolika i protestanata. *Tridesetogodišnji rat* 1618-1648 je bio izrazito kompleksan - to je bio nemački građanski rat vođen zbog katoličko-protestantskog sukoba i nerešenih ustavnih pitanja, ali i međunarodni rat između Francuske i Habsburga, između Španaca i Holanđana, uz učešće kraljeva Danske i Švedske. Posle četiri godine pregovora (za koje vreme su još vođene borbe) sklopljen je *Vestfalski mir*. Ovaj mir je zadao odlučujući udarac protivreformaciji u Nemačkoj i praktično dezintegrisao Sveto Rimsko Carstvo. S jedne strane nenemački delovi imperije su ili postali samostalne države (Švajcarska i Holandija) ili su pripali zemljama pobednicama. Na drugoj strani, nemačke državnice (njih preko 300) su postale suštinski suverene, svaka sa svojom diplomatijom i pravom da sklapa međunarodne ugovore, a centralna vlast više nije mogla da donosi zakone, da uvodi poreze, da regrutuje vojnike i da vodi ratove. Uvođenjem principa lokalne samouprave odnosno srednjovekovnih ustavnih sloboda, Carstvo je suštinski razbijeno kao politička celina. Time je za čitava dva veka zaustavljen proces ujedinjenja Nemačke i osujećena ekspanzija Habzburga.

Međutim, ono što Vestfalski mir čini istorijski značajnom prekretnicom jeste da je u međunarodno pravo uveden sistem suverenih država - *Staatensystem*. Evropa se odonda sastojala od velikog broja međusobno nepovezanih suvereniteta, nezavisnih i slobodnih, koji su delovali u skladu sa svojim političkim interesima, stvarajući i razvrgavajući saveze, razmenjujući ambasadore i poslanike, krećući se stalno između rata i mira i menjajući svoju poziciju u zavisnosti od promene balansa snaga na kontinentu. Istovremeno, srednja Evropa se našla u političkom i kulturnom vakuumu, a Nemačka je prestala za duže vreme da igra značajniju ulogu u evropskim poslovima. Vođstvo su preuzele atlanske zemlje - Francuska, Engleska i Holandija.

Osamnaesti vek je doba *prosvetiteljstva*, kojim se označavaju intelektualni i filozofski trendovi, čiji je glavni oslonac bilo korišćenje i slavljenje razuma. Prosvetitelji (Monteskje, Volter, Ruso, Lok, Hobs) su se zalagali za moralne, socijalne i političke reforme usmerene prema većoj slobodi za obične građane, zasnovanoj na samoupravi i prirodnom pravu, individualnim pravima i slobodama. Oni su Evropu zamišljali kao *respublica literarum*, republiku pismenosti, prostor cirkulacije novih ideja. „Ideja Evrope postala je konotacija jednog kulturnog modela“ (Mišel Fuše). Prosvetitelji su anticipirali temeljne principe na kojima će počivati buduće evropsko ujedinjavanje. Na kraju tog veka, dve velike revolucije, Američka i Francuska, srušile su tiranije i u *Deklaraciji nezavisnosti* odnosno *Deklaraciji prava čoveka i*

građanina proklamovale ideje slobode i jednakosti za sve ljude. Francuska revolucija je imala evropske domete jer je proizvela univerzalističke ideje – prava čoveka, političku ravnopravnost i građanstvo.

Posle pobeđe nad Napoleonom, velike sile pobednice - Velika Britanija, Rusija, Austrija i Pruska - smatrale su da treba onemogućiti eventualno obnavljanje ambicija glavnog remetilačkog faktora u Evropi, Francuske, pa su na *Bečkom kongresu* (1815) pristupile izgradnji barijera oko nje u vidu snažnih država: Holandije, Belgije i Pijemonta, a čitava leva obala Rajne je pripala Pruskoj. Kongres je vidljivo bio protiv dveju snaga koje su izranjale: nacionalizma i demokratije. Nastanak država-nacija je doveo u pitanje ideju Evrope, tako da je Bizmark mogao da kaže: „Greši onaj ko govori o Evropi“. U svakom slučaju, uspostavljen je nov balans snaga koji je potrajao čitav vek - do I svetskog rata nije bilo u Evropi rata koji bi trajao više od nekoliko meseci ili u kome bi učestvovala sve velike sile.

Berlinski kongres (1878) nema za evropsku istoriju značaj Vestfalskog mira, Bečkog kongresa ili Versaja, ali ima veliku važnost za Balkansko poluostrvo, na koje je bio pretežno fokusiran. Srbija, Crna Gora i Rumunija dobile su nezavisnost. Rusija je morala da odstupi od Sanstefanskog ugovora i da prihvati smanjivanje sanstefanske Bugarske napola. Austougarska je dobila ovlašćenje od Kongresa da okupira Bosnu i Hercegovinu i Sandžak.

Pobednici u Prvom svetskom ratu sastali su se u zimu 1919. da rekonstruišu kontinent i svet na *Pariskoj konferenciji*. Američki predsednik Vilson je bio prinuđen da postepeno popušta u mnogim od svojih čuvenih 14 tačaka. Francuzi su insistirali na bezbednosnom osiguranju od Nemačke. Dobili su Alzas i Lorenu i kontrolu nad Sarskom oblašću tokom petnaest godina, kao i zajedničku okupaciju Rajnske oblasti. Oni su tražili ogromnu ratnu odštetu od Nemaca. U ugovor je uneta odredba o "krivici za rat" čime je Nemačka eksplicitno prihvatila "svu odgovornost" za rat, žrtve i štetu.

Pariski ugovori su iscrtili potpuno novu kartu Evrope. Stvoreno je sedam novih država: Jugoslavija (odnosno Kraljevina SHS), Čehoslovačka, Poljska, Finska, Litvanija, Letonija i Estonija. Austrija i Mađarska su postale malene države. Rumunija i Grčka su povećane. Otomanska imperija je nestala - pojavila se Turska na teritoriji Male Azije i Konstantinopolja (Istambula). Ostalo je dosta značajnih manjina u novim državama - Nemaca u Poljskoj i Jugoslaviji, Mađara u Rumuniji, Čehoslovačkoj i Jugoslaviji, Poljaka u Litvaniji, Bugara u Rumuniji. Nove mape nikoga nisu zadovoljile i stvorile su plodno tlo za revanšizme i iredentizme, pogotovu u Nemačkoj. Nemci se nisu osetili samo pobeđenim već i poniženim i nikad nisu ni imali nameru da poštuju Versajski ugovor. Versaj je u mnogo čemu, zbog odsustva mudrosti i dalekovidosti njegovih kreatora, otvorio vrata za pojavu Hitlera.

Na svim ovim mirovnim konferencijama odlučujuću ulogu je imalo nekoliko velikih sila, a ostali mnogobrojni učesnici su bili manje-više dekor. Na konferencijama antihitlerovske koalicije pred kraj Drugog svetskog rata (Teheran, Jalta i Potsdam) nije bilo ni te fikcije, već su na njima učestvovali samo lideri triju velikih sila Ruzvelt, Staljin i Čerčil. Iako na tim konferencijama nisu potpisani formalni mirovni ugovori, donete su dalekosežne političke odluke o budućnosti Evrope i sveta. Rusko-poljska granica je utvrđena u korist SSSR-a na tzv. Kerzonovoj liniji, a za taj gubitak Poljska je kompenzovana na zapadu i severu, tako da je faktički cela Poljska pomerena na zapad. Nemačka je trebalo da bude podeljena na četiri okupacione zone, kojima bi upravljale tri velike savezničke sile i Francuska. Trojica su se saglasila da se osnuju Ujedinjene nacije sa Savetom bezbednosti kao centralnim političkim organom, u kome bi velike sile imale pravo veta.

Četiri različite *polarne strukture*, skupa sa dva krajnje krvava, anarhična sistema tokom dva svetska rata, karakterišu međunarodne sisteme dvadesetog veka.

1. *Ravnoteža moći* – do 1914. Relativno mali broj nacionalnih država deluje u sistemu u kome promenljivi savezi sila sprečavaju bilo koju pojedinačnu državu da se nametne kao premoćna snaga.

Prvi svetski rat (1914.-1918.) je razorio ravnotežu moći i doveo do raspada postojećih alijansi, umesto ponavljano menjanja njihove strukture koje je držalo u ravnoteži nacionalne države do 1914. „Između 1914. i 1918. više nije bilo Evrope“ (Žan-Batist Dirosel).

2. *Multipolarnost* (1918.-1939.) Između dva svetska rata došlo je do difuzije vojne moći i političkog odlučivanja unutar male grupe relativno jednakih država; izolacionizam velikih sila.

Drugi svetski rat (1939.-1945.) Porast izolacionizma koji je omogućio agresivnim silama da se nesmetano militarizuju i postanu globalna bezbednosna pretnja.

3. *Bipolarnost i hladni rat* (1945.-1989.) Koncentracija vojne moći i donošenja političkih odluka bila je u rukama dveju supersila (SAD i SSSR) i dva suprotstavljena vojna saveza (NATO i Varšavski pakt).

4. *Unipolarnost* (od 1990.-). Padom Berlinskog zida (1989), raspadom istočnog bloka i Sovjetskog saveza prestaje hladni rat koji zamenjuje nadmoćna koncentracija vojne moći u jedinjoj preostaloj supersili, koja postaje politički, vojni hegemon, sa najjačim uticajem i u političkoj, ekonomskoj i drugim oblastima.

Može se reći da su, metaforično, XIX i XX vek nejednako trajali, prvi je bio istorijski najduži a drugi najkraći: XIX vek ravnoteže snaga i relativne stabilnosti sa sporadičnim ratovima trajao

je od Francuske revolucije (1789) do I svetskog rata, a XX vek ratova i dramatičnih promena smestio se u period od 1914. do 1989. – do pada Berlinskog zida.

Kraj dvadesetog veka obeležavaju važne promene, s jedne strane, *ujedinjenje Nemačke*, a s druge, *raspad* multietničkih država, *Sovjetskog Saveza, Čehoslovačke i Jugoslavije*, od kojih je u prve dve zemlje bio miran, a u jugoslovenskom slučaju krvav. Zemlje Istočne i Jugoistočne Evrope su stupile na put unutrašnje političke, ekonomske i socijalne transformacije kroz proces *tranzicije*. Posle pada Berlinskog zida Zapadna Evropa je izgubila monopol na upotrebu reči *Evropa*. S druge strane, umesto 14 evropskih zemalja koliko ih je bilo krajem devetnaestog veka, na kraju sledećeg veka bilo ih je 54. To je, razume se, komplikovalo ostvarenje ideje jedinstvene Evrope.

Što se uloge Zapadne Evrope tiče u odnosu na *raspad Jugoslavije*, ona se pokazala potpuno nespremnom da se uhvati u koštac sa jednom tako složenom krizom u rubnom regionu, a svoje sopstveno jedinstvo stavila je iznad principa i neophodnosti energične preventivne akcije. Evropa je, zabavljena pregovorima u Mاستrihtu i impresionirana ujedinjenjem Nemačke, potcenila sukobe na Balkanu i razornu energiju instrumentalizovanog agresivnog nacionalizma i kasno i neuverljivo reagovala, čime je počesto više dolivala ulje na vatru nego što je uspešno gasila požar.

Na često postavljano pitanje da li je ovakav raspad Jugoslavije bio neizbežan, pošteno ispričana priča o jugoslovenskoj tragediji daje realan odgovor: raspad se verovatno nije mogao izbeći, ali definitivno nije morao biti krvav. Ne samo „plišani razvod“ Češke i Slovačke, već još ubedljivije, primer mirnog i kontrolisanog raspada neuporedivo složenijeg Sovjetskog Saveza, uverljivo ukazuje da je to bilo moguće i u Jugoslaviji - sa više pameti i drugačijim liderima i uz veću pažnju i delotvorniju podršku međunarodne zajednice.

Smrt Jugoslavije je ipak slučaj samoubistva, a ne ubistva koje je izvršio neko drugi. To što drugi nisu samoubici efikasno pritekli u pomoć i presekli konopac kojim se vešao, već su uznevereno tapkali oko njega, ne menja fundamentalnu činjenicu da se ipak sam obesio. Druge interpretacije spadaju u domen teorija zavera toliko omiljenih na našim prostorima.

Posle pada Berlinskog zida sukob dvaju suprotstavljenih blokova i hladni rat među njima, koji je obeležio najveći deo druge polovine prošlog veka, zamenjen je dosad neviđenom *nadmoći jedine supersile* - Sjedinjenih Američkih Država - čija je globalna vojna, finansijska, tehnološka i ideološka dominacija nesporna. Sjedinjene Države su postale dominantni faktor međunarodnog sistema, koji presudno utiče na događanja, krize i njihovo rešavanje u svetu. Ovakav raspored snaga u svetu gura na marginu globalni sistem kolektivne bezbednosti, Ujedinjene nacije, koje faktički sve više gube ulogu ključnog faktora u rešavanju međunarodnih sporova mirnim putem.

Druga značajna pojava na međunarodnoj sceni jeste *proces ujedinjavanja Evrope*, koji traje već pola veka i koji danas obuhvata zemlje Zapadne, Severne, Mediteranske, Centralne i Istočne Evrope, uz opredeljenje da uključi i evropski jugoistok i Tursku. Može se postaviti i pitanje neće li se EU širiti i dalje – do Rusije a bez Rusije - i tako se bezmalo vratiti de Golovoj viziji jedne Evrope od Atlantika do Urala. Uključenje Turske i možda još nekih islamskih zemalje bilo bi na liniji teze Džordža Grotta, britanskog historičara iz 19. veka, da koren evropske civilizacije nije nastao u hrišćanstvu nego pet vekova ranije, u demokratskom iskustvu Grčke, odnosno da se Evropa ne može smatrati isključivo hrišćanskom.

Ujedinjena Evropa je od pretežno ekonomske prerastala postepeno u dosta koherentnu političku zajednicu, koja zauzima sve značajnije mesto u globalnim međunarodnim odnosima. Unutar Evropske unije i sa zemljama koje su kandidati za ulazak u Uniju odvija se jedan veoma specifičan, kontinuelan pregovarački proces.

Dalji razvoj ide po svoj prilici u pravcu pete polarne strukture, *multipolarno-unipolarnog svetskog poretka*. Sve značajnije mesto na svetskoj sceni imaju nove regionalne sile sa jasno izraženim sopstvenim interesima, sve većom nezavisnošću i uticajem, uz postepenu emancipaciju od američke hegemonije: *Ujedinjena Evropa*, *Rusija*, sve značajniji međunarodni činilac koja se ekonomski osamostalila i politički konsolidovala, *Kina*, ekonomski sve snažnija, politički stabilna i sa ambicijom da bude lider regiona i aktivan činilac u međunarodnim odnosima, *Indija*, takođe ekonomski ali i tehnološki sve značajnija sila, *Japan*, koji ne želi da bude više ekonomski džin i politički kepec i ima ambicije u Aziji, koje se sudaraju osobito sa kineskim i *Latinska Amerika* (i najveća zemlja Brazil), koja se ekonomski oporavlja i politički stabilizuje.

Ideju dobrovoljnog približavanja evropskih država u jednom procesu dobrovoljne konvergencije zastupali su mnogi mislioci i politički pokreti, ali ona nije imala realno uporište, naročito nakon pojave militantnog fašizma, tako da su za njenu realizaciju sazrevali uslovi tek nakon Drugog svetskog rata. Hladni rat, koji je ubrzo postao opredeljujuća činjenica, onemogućio je u startu ideju o „Evropi od Atlantika do Urala“ o kojoj je govorio de Gol, tako da je ona ubrzo reducirana na *Zapadnu Evropu*.

Kongres Evrope u Hagu (7-11. maj 1948.) okupio je 700 delegata iz trideset zemalja: predstavnika vlada, dve stotine parlamentaraca, nekoliko bivših premijera, privrednika, sindikata, nevladinih organizacija, naučnika i novinara. U francuskoj delegaciji je bio budući predsednik Fransa Miteran, u nemačkoj budući kancelar Konrad Adenauer, a u britanskoj budući premijer Harold Makmilan i filozof Bertran Rasel. Među delegatima je bilo i nekoliko Jugoslovena, iz reda emigracije, među njima i pokojni Desimir Tošić, koji će pola veka kasnije postati predsednik Evropskog pokreta u Srbiji. Učesnici su radili u tri komisije – političkoj, ekonomskoj i kulturnoj. Već na ovom skupu postojala je oštra podela, koja će pratiti čitav

razvoj evropske integracije. Na jednoj strani bili su unionisti, koji su se suprotstavljali svemu što bi moglo da ograniči suverenitet država. Na drugoj su bili federalisti, koji su bili za što hitnije stvaranje jedne političke i ekonomske zajednice sa posebnim nadležnostima i pravom da nametne svoju volju državama-članicama.

Za pripremu odgovarajućih rezolucija obrazovan je Međunarodni koordinacioni komitet, koji je ubrzo prerastao u Međunarodni evropski pokret, koji se fokusirao na ustanovljenje Evropskog parlamenta. Kongres u Hagu se založio da „evropske nacije hitno uspostave privredni i politički savez“, jer je „došlo vreme u kome evropske nacije treba da prenesu i udruže deo svojih suverenih prava, radi omogućavanja zajedničkog političkog i ekonomskog delovanja“. Na kraju se utvrđuju *konačni ciljevi* u kojima je vizionarski anticipirano ono što će se desiti pola veka kasnije: „**(a)**: slobodan protok kapitala; **(b)**: jedinstvena valuta; **(c)**: usklađivanje finansijske i kreditne mase; **(d)**: potpuna carinska unija, uključujući otklanjanje svih ograničenja u robnom prometu i **(e)**: usklađivanje socijalnog zakonodavstva“. „Samo ujedinjavanjem evropskih naroda, uz puno poštovanje njihove raznolikosti i načina života, može biti postignuta organizovana sloboda za kojom čezne svet,“ kaže se u Poruci Kongresa Evropljanima.

Idejni tvorci evropskog ujedinjenja Nekoliko poznatih ličnosti je utisnulo snažan pečat nastanku prvih evropskih institucija. Jedan od njih je bio *Pol-Anri Spak* (Paul-Henri Spaak), bivši belgijski premijer, koji je stao na čelo Evropskog pokreta, jedne od najborbenijih i najuticajnijih organizacija koje su se borile za evropsko ujedinjenje. On je osnovao Komitet za proučavanje evropskog ustava, koji je pripremio Nacrt evropske političke zajednice.

Čovek koji je u najvećoj meri inspirisao nastanak evropske tvorevine svakako je *Žan Mone* (*Jean Monnet*), francuski komesar za planiranje. On je bio njen najznačajniji graditelj i reditelj iz senke. Tri njegove rečenice koje je izgovorio u različitim prilikama pamtiće se kao postulati načina ujedinjavanja Evrope: prva, „Mi ne stvaramo koaliciju država, već ujedinjujemo ljude“, druga, „Evropa ne može da bude stvorena za jedan dan, već korak po korak“, i treća, „Ljudi koji podležu istim pravilima neće menjati svoj karakter, već svoje ponašanje“.

Treća ličnost koja je odigrala ključnu ulogu u stvaranju oblikovanju evropskih ideja i zajedničkih evropskih institucija je *Rober Šuman* (*Robert Schuman*), francuski ministar inostranih poslova i bivši premijer. On je pripremio nacrt deklaracije koja je doneta 9. maja 1950. godine i koja je po njemu dobila ime. Taj dan se slavi kao Dan Evrope, a koincidira i sa Danom pobeđe nad fašizmom. U toj deklaraciji se, pored ostalog kaže: „Evropa ne može biti stvorena preko noći i cela zajedno, ona će izroniti iz konkretnih dostignuća koja će pre svega omogućiti iskrenu solidarnost. Da bi zajednica naroda mogla biti stvorena, pre svega je potrebno suzbiti vekovno neprijateljstvo između Francuske i Nemačke“.

Veliki protagonista ideje ujedinjenja Evrope bio je nemački kancelar *Konrad Adenauer*. On je takođe smatrao da je francusko-nemačko pomirenje „od suštinskog značaja za ujedinjavanje Evrope“. „Ujedinjena Evropa bi predstavljala apsolutnu nužnost i bez sovjetske pretnje. Evropske nacionalne države imaju svoju prošlost, ali nemaju nikakvu budućnost.“ „Nemačka ima dve mogućnosti – ili će se sastaviti u Evropi, ili će se rastaviti izvan Evrope.“ „Reč je o uverenju da je Nemač, koji je dugo bio samo to, naučio da postane Evropljanin“.

Na inicijativu Šumana došlo je 18. aprila 1951. godine do potpisivanja Ugovora o *Evropskoj zajednici za uglj i čelik (Montanunion)*. Ideja je bila Moneova. Već tada su postavljeni kameni temeljci procesa buduće evropske integracije: prvo, prestanak francusko-nemačkog neprijateljstva kao preduslov i kičma evropskog ujedinjenja; drugo, princip funkcionalne integracije kroz integraciju pojedinih sektora, koja će vršiti pritisak u pravcu sve šireg integrisanja; treće, postupnost integracionog procesa (*korak po korak*) i u razvijanju zajedničkih funkcija i u širenju članstva u zajednici, sa jasnom vizijom konačnog cilja ekonomskog i političkog ujedinjavanja Evrope. „Naša zajednica nije udruženje proizvođača uglja i čelika; ona je zametak Evrope“, naglasio je Šuman.

Rimski ugovori Na konferenciji ministara inostranih poslova *Montanunije* održanoj u Mesini u junu 1955. g. dogovoreno je da započnu pregovori o integraciji u dve nove oblasti: zajedničko tržište i izgradnja i razvoj nuklearne industrije. Na osnovu predloga Pol-Anri Spaka (Spakov izveštaj), potpisani su 25. marta 1957. godine Rimski ugovori o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (EEZ) i Euroatoma. Ugovorom o osnivanju EEZ utvrđen je cilj stvaranja zajedničkog tržišta sa slobodnim protokom ljudi, usluga i kapitala, bez carina i drugih ograničenja, formulisanje zajedničke trgovinske, poljoprivredne, saobraćajne i ekološke politike i koordinacija politika u drugim oblastima, kao i usklađivanje nacionalnih zakonodavstava u meri u kojoj je to neophodno za delovanje zajedničkog tržišta.

Šengenski sporazum Postepenim prerastanjem zajedničkog u unutrašnje tržište došlo je na dnevni red i pitanje ukidanja granica između zemalja članica EZ. I opet su led probile Francuska i SR Nemačka, koje su 13. jula 1984. godine potpisale u Sarbrikeni konvenciju kojom je predviđeno postepeno ukidanje kontrole na francusko-nemačkoj granici, čime su dale primer i putokaz svim ostalim zemljama u EZ. Realizovanje projekta *Evrope bez granica* počelo je samo između pet zemalja - Francuske, SR Nemačke i zemalja Beneluksa, koje su 14. juna 1985. zaključile sporazum iz Šengena. Sporazumom je predviđeno postepeno ukidanje kontrola na unutrašnjim granicama.

Sporazum u Mاستrihtu Četiri decenije ekonomske integracije otvorile su put *političkoj integraciji*. Na sastanku Evropskog saveta održanom u Mاستrihtu 9. i 10. decembra 1991. godine izvršena je dalekosežna reforma Rimskih ugovora. *Ugovor o Evropskoj uniji* potpisan je, takođe u Mاستrihtu, 7. februara 1992. godine. Zajednica se, od jedne pretežno ekonomski

integrisane institucije, koja počiva na političkoj saradnji, razvija u Uniju, zakoračujući u oblasti od suštinskog značaja za nacionalni suverenitet: spoljnu politiku i bezbednost, zajedničku odbranu, evropsko državljanstvo, pravosuđe, unutrašnje poslove, monetarnu politiku i jedinstveni novac. Ipak, to ne znači da zajedničke funkcije, koje tek treba da se ostvare, daju Evropskoj uniji preveliku moć na račun suvereniteta država i u odnosu na njihove nacionalne politike, spoljne i bezbednosne.

Na osnovu odredaba o ekonomskoj i monetarnoj politici Ugovora o Evropskoj zajednici, 1. januara 1999. godine uspostavljena je *Ekonomska i monetarna unija* i uvedena stabilna jedinstvena valuta *evro*. To je svakako vrhunac dotadašnjeg procesa evropske ekonomske i političke integracije. Uvođenje *evra* počelo je 1. januara 1999. godine, a završeno 28. februara 2002. godine kad je postao jedino zakonsko sredstvo plaćanja u državama članicama (12) koje su ga prihvatile. Danska, Velika Britanija i Švedska su odlučile da ne prelaze na evro.

Ugovor iz Nice U Nici su šefovi država i vlada tokom pet dana pregovarali preko sto sati, dok nisu došli do sporazuma. Ugovor je potpisan 26. februara 2001. godine u Nici i podnet parlamentima država članica na ratifikaciju. Najvažniji promene su sledeće: reforma Komisije (svaka zemlja će imati samo po jednog člana, odnosno veće zemlje odustaju od drugog člana); određivanje relativne težine glasova u Savetu EU postaje deo komplikovanog većinskog sistema; odluke većinom glasova donete su samo ukoliko je postignuta većina i država članica i stanovnika; nešto je proširen broj odluka koje se donose tako utvrđenom većinom; raspodela mesta u Evropskom parlamentu prilagođena je novim odnosima, uz prilično diskriminisanje novih članova u pogledu težine glasova; prava Evropskog parlamenta dalje su proširena; ukinuto je pravo veta u slučaju bliže saradnje, sem za zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku; države članice koje nameravaju da uspostave bližu međusobnu saradnju u nekoj oblasti upućuju zahtev Komisiji, koja može podneti pozitivan predlog Savetu; ovo otvaranje procesa jačanja fleksibilnosti ne odnosi se na nove političke oblasti i na odbrambenu politiku, s tim da se zajedničke tekovine moraju očuvati; reformisan je sudski sistem EU.

Pregovori o budućnosti Evropske unije Konvencija o budućnosti Evrope, jedno veoma reprezentativno telo pod predsedavanjem Valeri Žiskara d'Estena, podnela je izveštaj Evropskom savetu. Tokom sedamnaest meseci intenzivnog rada Konvencije, o predlozima je vođena široka javna rasprava, u kojoj su uzele učešće i države-kandidati za Uniju, nevladine organizacije, univerziteti, biznis, regionalne i lokalne organizacije, verske organizacije itd.

Rad Konvencije je ustvari predstavljao dugo i teško pregovaranje, u kome su došli do izražaja različiti interesi i stavovi velikih i malih članica, bogatih i siromašnih, "integralista" i "konfederalista" i različitih institucija Unije.

Konvencija je predložila nacrt Ustava za Evropu. Evropski savet, na sednici u Briselu od 13. decembra 2003. godine nije uspeo da usvoji predloženi Ustav Evropske unije zbog neslaganja o predstavljanju zemalja članica u Savetu ministara EU.

"U Briselu se, kako mnogi kažu, vizija sukobila sa interesima, ili opšte sa pojedinačnim. Ničega novog u tome: čitava istorija evropske zajednice mogla bi da se interpretira u ovom okviru. Dinamika ta dva pola odredila je i najviše domete, ali i najveće krize ove organizacije. Veoma često, a izgleda i danas, krupni koraci napred u onome što članice Unije spaja praćeni su erama prevlasti posebnih interesa... (Ipak) saglasnost nije postignuta samo u vezi s jednim rešenjem iz nacrtu Ustava EU... dok su sva ostala rešenja usaglašena i prihvaćena." (Jovan Teokarević).

Negativan ishod *referenduma u Francuskoj i Holandiji* održanih u maju i junu 2005. godine pokopao je evropski ustav. Evropska unija se našla u jednoj od najdubljih kriza. U Briselu je predložen jednogodišnji period „refleksije“, koji je potrajao znatno duže, tako da su tek dve godine kasnije pokrenuti novi pregovori o dokumentu koji će zameniti odbijeni predlog Ustava Evropske unije.

Lisabonski sporazum Po ovom sporazumu iz decembra 2007. Unija dobija predsednika na 30 meseci, visoki predstavnik će biti praktično ministar inostranih poslova EU, smanjuje se broj komesara od 27 na 15, uvodi se pravilo dvostruke većine za glasanje u Savetu ministara (odluka je doneta ako za nju glasa 55% predstavnika zemalja članica, ali tako da predstavljaju 66% ukupnog stanovništva Unije, povećane su nadležnosti nacionalnih parlamenata, EU dobija status pravnog lica i uvodi se „izlazna klauzula“, dakle mogućnost da članice istupe iz Unije. Pregovori su bilo teški i dugi, sa mnogo kompromisa i ustupaka pojedinim državama-članicama (Italiji, Poljskoj, Britaniji).

Irski referendum Smatralo se da je Lisabonskim sporazumom najzad prevaziđena teška institucionalna kriza Unije. Rečeno je: „Ovo je pobeda Evrope!“ Međutim, slavlje je kratko trajalo. Irska je jedina zemlja-članica koja je ustavom obavezana da o prihvatanju ovakvih ugovora građani odluče na referendumu. Većina od 54,3% odbila je Lisabonski sporazum i Evropska unija se opet našla na početku. Rešenje za izlazak iz nove krize traži se na ponovljenom referendumu, sa prognozama da će ovoga puta odgovor biti pozitivan.

Pregovori o širenju evropske integracije Dugi i jako institucionalizovani pregovori vođeni su sa zemljama koje su želele da pristupe Evropskoj ekonomskoj zajednici, odnosno Evropskoj uniji.

Prvo proširenje (1973) bilo je pristupanje Velike Britanije, Danske i Irske, *drugo* (1981) Grčke, *treće* (1986) Španije i Portugala, *četvrto* (1990) je bilo u stvari proširenje države članice ujedinjenjem dve Nemačke, *peto* (1995) je bilo pristupanje Austrije, Finske i Švedske, *šesto* (2004) je pristupanje čak deset novih država: Poljske, Mađarske, Češke, Slovačke, Slovenije, Estonije, Letonije, Litvanije, Kipra i Malte i *sedmo* (2007) je bio prijem Bugarske i Rumunije u Evropsku uniju, tako da ona danas ima 27 članica. Nova proširenja u narednim godinama trebalo bi da obuhvate Tursku i zemlje tzv. Zapadnog Balkana (države nastale raspadom SFRJ, minus Slovenija, plus Albanija), pre svega Hrvatske.

Na *Solunskom samitu* zemalja članica Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana, koji je održan 21. juna 2003. godine, nedvosmisleno je potvrđeno na najvišem nivou da se na region Zapadnog Balkana gleda kao na budući deo Evropske unije i on tretira kao jedno od prioritarnih područja za EU. "Evropska unija ponovo ističe da nedvosmisleno podržava evropsku perspektivu zemalja Zapadnog Balkana. Budućnost Balkana je u Evropskoj uniji... Brzina napredovanja leži u rukama zemalja regiona... Potvrđujemo da Proces stabilizacije i pridruživanja ostaje okvir evropskog kursa zemalja Zapadnog Balkana, sve do njihovog budućeg pristupanja. Proces i perspektive koje on nudi služe kao sidro za reforme na Zapadnom Balkanu, kao što je proces pristupanja poslužio i Centralnoj i Istočnoj Evropi."

Ipak, proces pridruživanja zemalja Zapadnog Balkana odvija se dosta sporo. Hrvatska je najdalje otišla na tome putu i verovatno je najbliža članstvu u EU. Sve zemlje su najzad potpisale sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, koji predstavlja obaveznu stepenicu ka statusu kandidata. I pored ohrabrenja koje je dao Solunski samit, ostaje na snazi politika uslovljavanja. Sem opštih uslova, za Srbiju (kao i prethodno za Hrvatsku) ostaje najvažniji politički uslov – ostvarenje pune saradnje sa Haškim tribunalom, što se svelo na izručenje dvojice poslednjih optuženih, pre svega Ratka Mladića.

Ideja evropske integracije je dobila u Srbiji snažnu podršku birača na prošlogodišnjim predsedničkim i parlamentarnim izborima, koja je dovela do formiranja proevropske vlade, koja taj kvalifikativ tek treba da opravda. Pridruživanje ujedinjenoj Evropi je postalo ne samo prioritetan spoljnopolitički cilj Srbije, već i najvažnije unutrašnjepolitičko opredeljenje ka suštinskim reformama političkog, ekonomskog i pravosudnog sistema i izgradnje demokratskih institucija u skladu sa evropskim standardima. Ovo drugo zahteva donošenje čitavog niza „evropskih“ zakona u što kraćem roku, ali se u tome zaostaje, delom zbog neažurnosti Vlade, a još više zbog opstrukcije opozicije u Parlamentu.

Nova vlada Srbije je na području evropskih integracija postavila tri cilja i dala obećanja da će se oni ostvariti u 2009. godini: primena potpisanog Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, kandidatski status i prelazak na belu šengensku listu, čime bi se omogućilo našim građanima da putuju u zemlje EU bez viza. Nepremostivu prepreku ostvarenju prva dva cilja predstavlja

protivljenje Holandije dogod se ne izruči Mladić, uprkos spremnosti ostalih dvadesetšest članica da se primena Sporazuma omogući pre toga. Čitav proces proširenja usporavaju dva faktora koji će okupirati pažnju zemalja ujedinjene Evrope: globalna ekonomska kriza i izbori za Evropski parlament, koji će dovesti do novog sastava evropske vlade – Komisije.

Odnose sa Evropskom unijom i posebno sa zemljama u susedstvu osobito komplikuje situacija oko Kosova i Metohije, s obzirom da su 22 od 27 zemalja Unije i sve zemlje regiona, sem Bosne i Hercegovine, priznale nezavisnost Kosova. Iako to pitanje nije u neposrednoj vezi sa procesom pridruživanja EU, ono će u svakom slučaju opterećivati odnose Srbije sa Evropskom unijom i susedstvom.